

ЖАНРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлюються можливості використання майбутніми фахівцями дошкільної освіти мовленнєвого жанру «роздум» у розвитку професійних мовленнєвих умінь, що складають основу комунікативної культури педагога. Автором визначені особливості професійних мовленнєвих жанрів використання яких дозволить студентам якісно та усвідомлено продукувати дискурси різних типів (опис, розповідь, роздум), адекватно добирати мовні засоби, використовувати фрагменти художніх текстів у відповідності до поставленого завдання та умов спілкування.

Ключові слова: комунікативна культура мовлення, мовленнєвий жанр «роздум», професійні мовленнєві вміння.

Аннотація. В статье раскрываются возможности использования будущими специалистами дошкольного образования речевого жанра «рассуждение» в развитии речевых умений, которые составляют основу коммуникативной культуры педагога. Автором определены особенности профессиональных речевых жанров использование которых позволит студентам качественно и осознанно продуцировать дискурсы разных типов (описание, рассказ, размышление), адекватно подбирать языковые средства, использовать фрагменты художественных текстов в соответствии к поставленным задачам и условиям общения.

Ключевые слова: коммуникативная культура речи, речевой жанр «размышление», профессиональные речевые умения.

The speech genre communicative culture the future specialists of the preschool education

Annotation. In the article are highlighted the possibility of using the future specialists of the preschool education of the speech genre "thinking" in the development of professional speech skills, which form the basis of the

communicative culture of the teacher. The author identifies the features of professional speech genres whose use will allow students qualitatively and consciously to produce discourses of various types (description, narration, reflection) adequately pick up linguistic means, to use fragments of artistic texts in accordance with the task and conditions of communication. The author proposes a system of exercises with the use of interactive teaching methods, which will promote the development of communicative-speaking culture of future educators of pre-school establishments, updating the functional significance in work on thinking. Linguistic exercises on passive and active observation, on analysis with elements of practical work and independent work, were created to develop speech reflection, linguistic and logical thinking. The increase of the communicative culture of future educators in pre-school establishments takes place in the process of formation of students' knowledge of professional speech as a means of developing a preschooler.

Key words: communicative culture of speaking, speaking genre as «story-thinking», professional speaking skills.

Постановка проблеми. Культурологічна модель освіти, яка є перспективною в контексті сьогоденних реалій, має бути спрямована на формування мовної особистості педагога. Професійна комунікативна культура - вагомий чинник становлення особистості педагога, виражений в різних способах педагогічного спілкування.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчив, що питання педагогічного спілкування інтенсивно вивчалось за такими основними напрямками: теорія та методологія організації педагогічного спілкування, його зміст і функції в навчально-виховному процесі (Г.Костюк, С.Максименко, І.Синиця, Н.Чепелева), особливості і чинники підвищення ефективності педагогічного спілкування (Н.Головань, Л.Змієвська), комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини та культура спілкування (О.Аматьєва, А.Арушанова, Н.Формановська, С.Хаджирадєва), роль здатності до спілкування, його культура в системі фахово важливих якостей педагога (О.Заболотська, Н.Кузьміна, Д.Ніколенко, І.Синиця, Т.Чмут).

Аналіз практики майбутніх вихователів ДНЗ, опитування студентів, зафіксованих текстів професійного мовлення засвідчив, що в педагогів недостатньо розвинені професійно мовленнєві якості, вміння формулювати мету майбутньої діяльності та обґрунтовувати її доцільність, формулювати різні дискурси (опис, розповідь, роздум), організовувати ігрову, пізнавальну діяльність дошкільників.

Студенти соціально-педагогічного факультету – майбутні вихователі дітей дошкільного віку, створюючи власні мовленнєві педагогічні жанри, недостатньо орієнтуються в ситуаціях спілкування, мають певні труднощі в побудові різних дискурсів.

Мета статті – висвітлити можливості використання майбутніми фахівцями дошкільної освіти мовленнєвого жанру «роздум» у розвитку комплексу професійних мовленнєвих умінь, що складають основу комунікативної культури педагога.

Виклад основного матеріалу. У загальноживаному значенні «культура» – це певний рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини в типах та формах організації життя та діяльності людей у їх взаєностосунках, а також у створених нею матеріальних та духовних цінностях. Поняття «культура» вказує на відмінність людської життєдіяльності від біологічного життя, а також на якісну своєрідність конкретних проявів цієї життєдіяльності.

У сучасних дослідженнях до складу культури мовлення вчені Н.Бабич, Е.Зарецька, К.Гербачевич, Б.Головін, М.Ілляш, Л.Островська, Е.Кульчицька, В.Русанівський відносять духовність, інтелігентність, гармонійне узгодження найкращих людських якостей, моральну культуру, освіченість, сукупність знань, професійних навичок та вмінь.

У педагогічній, лінгводидактичній літературі культура мовлення розглядається як система ознак та властивостей, що свідчать про комунікативну досконалість мовлення [5, с. 11], як система знань та навичок, які забезпечують доречне та невимушене використання мови з метою спілкування [6, с. 212]. У

більшості робіт правильність мовлення асоціюється та пояснюється через мовну норму: мовлення правильне, якщо воно відповідає мовній нормі, і навпаки, мовлення неправильне, якщо норма порушена. На думку Б.Головіна, зі співвідношення мова та мовлення впливають такі якості як правильність, чистота та багатство, різноманітність, зі співвідношення мова та мислення – логічність, точність, мова та свідомість – виразність, дієвість, образність, доречність. Теорія культури мовлення, як зазначає Б.Головін, має ґрунтуватися на лінгвістичних дисциплінах, а також спиратися на психологію, логіку, естетику, соціологію, педагогіку, лінгводидактику [3, с. 7].

Компонентами розвитку комунікативної культури майбутніх фахівців дошкільної освіти є мовна свідомість, мовна особистість, мовленнєва компетенція. Зміна освітньої парадигми визначила необхідність включення компетентнісного підходу до підготовки фахівців у системі вищої професійної освіти. Компетентнісний підхід передбачає цілісний досвід розв'язання життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій.

Н.Стрижакова порівнює компетенцію з вміннями та навичками. На її думку, компетенція – це крупніші дидактичні одиниці, чим навички та вміння, або їх сукупність, тому що компетенція охоплює не тільки здібність здійснити операцію чи дію, а цілий ряд особистісних якостей студента в процесі діяльності. Як синоніми до поняття «компетенція» автор пропонує використовувати поняття «здібність», «готовність», «вміння продемонструвати», «оволодіння прийомами», «комунікабельність», «соціальна інтерактивність».

О.Медянська розглядає компетентність як характеристику опанування знаннями, які дозволяють міркувати про що-небудь, висловлювати вагому думку, мати обізнаність у певній галузі. Компетентнісний підхід вбачає на першому місці не інформованість студента, а вміння розв'язувати проблеми у багатьох галузях його професійної діяльності, висловлювати свою точку зору,

вступати в дискусію, аргументовано, грамотно доводити власні переконання, логічно, послідовно, зв'язно викладати свої думки в різних життєвих ситуаціях.

На думку Ф.Бацевича, Т.Дрідзе, С.Сухих, Н.Стрижачкової, Д.Хаймса, мовна особистість має складатися з такого мінімального реєстру компетенцій:

1. особистісна компетенція: пізнавальна самостійність, інтелектуальна активність, гнучкість у виборі мовних засобів, спроможність адаптуватися до ситуації, вибір оптимальних стратегій для розв'язання завдань.

2. дискурсивна компетенція: гнучке використання мовних навичок та комунікативних умінь в усіх видах мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання, письмо.

3. лінгвориторична компетенція: здібність чітко та демократично висловлювати свої думки з врахуванням форми мовлення, аудиторії, адекватного вибору мовленнєвої поведінки.

4. компетенція навчальної діяльності та професійної самоосвіти [2, с. 125].

Формування уявлень у студентів спеціальності 6.010101 «Дошкільна освіта» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» про особливості використання професійних мовленнєвих жанрів дозволить їм якісно та усвідомлено продукувати дискурси різних типів (опис, розповідь, роздум), адекватно добирати мовні засоби, використовувати фрагменти художніх текстів у відповідності до поставленого завдання та умов спілкування.

На нашу думку, підвищення комунікативної культури майбутніх вихователів дошкільних закладів відбувається в процесі формування в студентів знань про професійне мовлення як засіб розвитку дошкільника, а також в процесі формування системи комунікативних навичок, специфіка яких визначається особливостями ситуацій професійного навчального спілкування. Ситуація професійного навчального спілкування – це сукупність характеристик, які визначають мовленнєву поведінку педагога в моменти його професійної діяльності. До складу означеної сукупності входять такі компоненти: комунікативне завдання, автор, адресат, умови продукування.

Професійні комунікативні вміння педагога – це сукупність дій, структурованих у відповідності до ситуації педагогічного спілкування. До них, як зазначають Л.Островська, О.Максимкіна, Т.Чмут, відносяться такі: вміння організувати професійне мовленнєве середовище, вміння враховувати психолого-педагогічні особливості дошкільника як адресата спілкування, вміння визначати предмет спілкування.

Аналіз лінгводидактичної літератури дозволив нам визначити теоретичні та практичні аспекти опанування професійною культурою мовлення. Ознака рівня комунікативної культури мовлення визначається комплексом понятійних компонентів: педагогічне спілкування, мовленнєві жанри, мовленнєвий етикет, техніка мовлення. Фахівець дошкільної освіти має бути не тільки компетентним, ерудованим, але й вміти оперувати набутими знаннями.

Роздум у лінгводидактичній літературі розглядається як тип мовлення (М.Пентилюк), як функціонально-смісловий тип мовлення, модель монологічного повідомлення (О.Нечаєва), як дискурс, мовленнєвий жанр (Ф.Бацевич). Ми розуміємо роздум як вид висловлювання, в якому послідовно, зв'язно передаються думки про факти та явища довкілля, шляхом встановлення між ними причинно-наслідкових зв'язків, з притаманним йому специфічними жанровими, структурними та мовними особливостями.

Метою роздуму є доведення чи спростування тези. У роздумі відображається логіка відношень та зв'язків між явищами довкілля. У роздумі мовлення набуває аргументованого характеру, тому текст-роздум оформлюється за допомогою лексико-граматичних засобів причинно-наслідкової тематики. Структурно текст-роздум – це ланцюжок речень, пов'язаних відношенням логічної послідовності: зв'язок між реченнями в тексті-роздумі може бути ланцюжковий, паралельний та змішаний. До композиційної структури роздуму входять теза (твердження, яке треба довести), аргументи (докази, факти, приклади, змальовувані події) та висновок (остаточна думка, логічний підсумок).

На семінарських заняттях з дошкільної лінгводидактики відпрацьовувалася лінгвістична, психолого-педагогічна характеристика роздуму. Виходячи з того, що єдиний класифікаційний критерій ще не розроблено, ми знайомили студентів з найпоширенішими типами тексту-роздуму: доведення (комунікативно-пізнавальна функція - встановити істинність тези), спростування (встановити хибність тези), підтвердження (встановити достовірність висловленого положення через наведені факти), обґрунтування (встановити доцільність дій), пояснення (розкрити причини із залученням додаткових відомостей), визначення (виявити сенс поняття, розкриваючи його ознаки), вільний роздум (встановити причинно-наслідкові зв'язки між фрагментами доквілля).

Широко використовували інтерактивні методи навчання: ситуації професійного навчального спілкування, ділові моделюючі ігри, «мозковий штурм», тренінги, обмін інформацією, виявлення різних підходів до визначення предмету з висловлюванням думок, що не співпадають, можливість дискутувати, стимулювання пошуку групової згоди. Наприклад, після ознайомлення з різними типами тексту-роздуму, студенти вчилися співвідносити їх за наступними параметрами: значення, композиційна структура, галузь використання. Результати співставлення необхідно було внести до таблиці.

На семінарських заняттях студенти виконували наступні завдання з розробки мовних та логічних вправ, дидактичних мовленнєвих ігор, конспектів занять, аналізували записані дитячі висловлювання. У тренінгах «Порада», «Втіха», «Заперечення», «Співпраця» моделювалися ситуації, розв'язання яких породжувало висловлювання-роздуми за опорними словами, наприклад: як ти вважаєш? доведи свою думку; доведи, що ...; як про це сказано у тексті (казки, оповідання, вірша)? поміркуй чому; почни міркувати так; я вважаю, ... тому що; зроби висновок, починаючи зі слова отже (тому, ось чому); поясни, чому?; доведи свою думку, подаючи приклади з особистого досвіду, з художнього

твору, власних спостережень; чому ти думаєш, що ..., а я думаю інакше, переконай мене, що ти думаєш правильно.

Крім того, нами було передбачено формування вмінь будувати роздум відповідно до вимог сьогодення. З цією метою пропонувалися мовленнєві вправи, зокрема:

1. пасивне та активне спостереження, коли зосереджувалася увага студентів на лінгвістичних даних в ілюстрованому вигляді за основними ознаками тексту, типів, видів зв'язку, мовних засобів. Мету такої роботи вбачаємо в становленні вмінь виділяти текст як одиницю найвищого рівня, у формуванні вміння аналізувати текст, його ознаки, мовні засоби.

2. аналіз з елементами практичної роботи. Мета - формування у студентів уміння працювати з текстами різних типів. Для реалізації мети використовувалися такі вправи: зіставлення опису, розповіді, роздуму, робота над опорними словами, їх місцем та призначенням, встановлення зв'язку між реченнями тексту, визначення в тексті тези, аргументів, висновків, підбір заголовку до роздуму, визначення основної думки, типу тексту, складання плану до тексту.

3. самостійна робота. Мету цієї роботи студентів зі складання тексту вбачаємо в розвитку умінь самостійно складати роздуми. Були використані такі вправи: скласти роздум за запропонованою тезою, скласти роздум за колективно складеним планом, дібрати доречні аргументи, виразні засоби.

На нашу думку, запропонована система вправ сприятиме розвитку вміння студентів складати роздум з врахуванням теоретичних положень про зв'язний текст та на основі порівняльної характеристики роздуму з іншими типами тексту. У процесі практичних занять розвивалися вміння усвідомленого визначення мети мовлення, планування мовленнєвого результату, мотивованого відбору мовних засобів. Завдяки запропонованій системі вправ, якісно зросла увага до композиційного структурування роздуму, вибору виразних засобів, використанню різноманітних синтаксичних конструкцій.

Висновки. Розвиток комунікативно-мовленнєвої культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, актуалізація функціональної значущості в роботі над роздумом відбулися в усвідомленому виборі ними типу тексту. Робота з використання мовленнєвого жанру роздуму в педагогічній діяльності сприяла розвитку мовленнєвої рефлексії, лінгвістичного та логічного мислення, комплексу професійних мовленнєвих вмінь, що складають основу комунікативної культури майбутнього вихователя дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н.Д. Бабич – К.: Видав. дім «Слово», 1990. – 94с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич – К.: Академія, 2004. – 342с.
3. Головин Б. М. Основы культуры речи / Б.М. Головин – М.: Академия, 1980. – С.7.
4. Заболотська О. О. Формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників у професійній підготовці / О.О. Заболотська. – Херсон: Айлант, 2006. – 304с.
5. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика / М.І. Пентилюк– К. : Видав. Дім «Слово», 1994. – 87с.
6. Русанівський В.М. Культура української мови / В.М. Русанівський. – К.: Либідь, 1990. –С.9.
7. Чмут Т.К. Шляхи розвитку культури спілкування студентів вищих навчальних закладів: Навчальний посібник / Т.К. Чмут. - К.: Видав.дім «Слово», 2002. – С.211-223.

REFERENCES TRANSATED AND TRANSLITERATED

1. Babich N. D. Osnovi kulturi movlennya / N.D. Babich – k.: Vidav. dim «Slovo», 1990. – 94s. (in Ukrainian).

2. Bacevich F.S. Osnovi komunikativnoï lingvistiki / F.S. Bacevich – K.: Akademiya, 2004. – 342s. (in Ukrainian).
3. Golovin B.M. Osnovy kul'tury rechi. – M., 1980. – S.7. (in Russian).
4. Zabolotska O. O. Formuvannya individualnosti majbutnix uchiteliv-slovesnikiv u profesijnij pidgotovci / O.O. Zabolotska. – Xerson: Ajlant, 2006. – 304s. (in Ukrainian).
5. Pentilyuk M. I. Kultura movi i stilistika / M.I. Pentilyuk– K. : Vidav. Dim «Slovo», 1994. – 87s. (in Ukrainian).
6. Rusanivskij V.M. Kultura Ukraïnskoï movi / V.M. Rusanivskij. – K.: Libid, 1990. –S.9. (in Ukrainian).
7. Chmut T.K. Shlyaxi rozvitku kulturi spilkuvannya studentiv vishnix navchalnix zakladiv: Navchalnij posibnik / T.K. Chmut. - K.: Vidav.dim «Slovo», 2002. – S.211-223. (in Ukrainian).